

TEK SAĞLIK GÜNÜ

3 Kasım 2020

Prof.Dr. Ender YARSAN

Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dekanı

Tek Sağlık kavramı; “insan, hayvan ve çevre sağlığını bir arada ele almanın gerekliliğini ifade eden bir yaklaşımdır. İnsan ve hayvan sağlığına hizmet eden veteriner hekimleri, beşeri hekimleri ve diğer sağlık çalışanlarını kapsayan bir terim olmakla birlikte, hayvanlardan insanlara geçebilen ve halk sağlığı açısından tehdit oluşturan enfeksiyöz hastalıkların kontrolü ile bu hastalıkların epidemiyolojisinin anlaşılmasını sağlayan bir kavramdır. Bununla birlikte antimikrobiyal direnç gibi halk sağlığı açısından önemli olan yaklaşımlar da yine bu kavram içerisinde değerlendirilir.”

Son yıllarda zoonoz hastalıkların sık sık tekrar ediyor olması, bunların tüm dünyada hayvan sağlığını olduğu kadar insan sağlığını da etkilemesi, hem ulusal hem de uluslararası otoriteleri harekete geçirmiştir. Günümüzde insan ve hayvanları ilgilendiren Ebola, SARS, BSE, KKKA, Kuş Gribi ve maalesef günümüzde bu tabloya eklenen Covid-19 gibi enfeksiyonlardan oluşacak şekilde 200 kadar zoonoz hastalık söz konusudur. İnsanlarda tanımlanan yaklaşık 1415 enfeksiyon hastalığının %60’ı zoonotik kökenlidir; son 30 yıl içinde yeni ve yeniden önem kazanan enfeksiyonlarında %75’i zoonotik niteliktedir. Bununla birlikte zoonotik hastalıklar grubunda yer alan etkenlerin önemli bir kısmı da (%80) potansiyel biyoterör etkenleri arasında değerlendirilir.

Çevresel faktörlerin insan sağlığını etkileyebileceğinin farkına varılması Yunanlı hekim Hipokrat'a kadar uzanır. Hipokrat ilk defa Halk Sağlığının temiz bir çevreye bağlı olduğu kavramını "*On Airs, Waters, and Places*" yazısında belirterek ortaya atmış ve geliştirmiştir. İnsan, hayvan ve çevre sağlığının birbirine bağlı olduğu fikri Louis-René Villerme ve Alexandre Parent-Duchâtelet tarafından Fransız Devrimi sırasında tekrar gündeme getirilmiştir.

Alman beşeri hekim ve patolojist Rudolf Virchow 19. yüzyılda "zoonoz" terimini kullanmış ve şu sözlerle konunun önemini ifade etmiştir: "Hayvan ve insan hekimliği arasında ayırıcı bir çizgi yoktur - olmamalıdır da. Amaç farklıdır fakat elde edilmiş tecrübe bütün hekimliğin temelini teşkil etmektedir". Virchow, insanlarda ve hayvanlarda görülen hastalıkların türler arası değil, sadece detaylarda farklı olduğunu iddia etmiştir.

Modern tıbbın babası olarak bilinen Kanadalı Doktor Sir William Osler de Virchow ile birlikte çalışmıştır. Virchow'un otopsi tekniklerini ve bilimsel çalışmalarını kullanarak, daha sonra veteriner hekimlik öğrencilerinde patoloji öğretimine başlamıştır. Veteriner hekimlerle yakın çalışmalarda bulunmuş ve veteriner patoloji ile veteriner hekimlik alanına büyük ölçüde katkısı olmuştur. "Tek Tıp" kavramı 1984'te "Veteriner epidemiyolojinin babası" olarak bilinen Calvin Schwabe tarafından ifade edilmiştir. Rudolf Virchow'un "Hayvan ve insan hekimliği arasında ayırıcı bir çizgi yoktur- olmamalıdır da" şeklinde nakledilmiş fikrini yenileyerek insan, hayvan ve çevre sağlığına daha bütünsel bir yaklaşımda bulunmuştur. Schwabe "Veteriner Hekimlik ve İnsan Sağlığı" isimli kitabında "Tek Tıp" kavramını tanıtmıştır. 2000'li yılların ilk yarısında Kuş Gribi (Avian Influenza) salgını ile birlikte uluslararası müdahalenin gelişimi ile bu terim küresel anlamda bir güç ve önem kazanmıştır.

Veteriner hekimler tek sağlık konsepti kapsamında halk sağlığı ve refahının korunması ile iyileştirilmesinde; zoonozlar, yeni veya yeniden önem kazanan enfeksiyon hastalıklar, gıda güvenliği ve güvencesi, antibiyotik direnç sorunu, ekosistemin korunması, komperatif medikal ve biyomedikal araştırmalar, insanların fiziksel ve mental sağlıklarına yardım gibi birçok konuda görev ve

sorumluluklara sahiptir. Veteriner hekimlerin sürü sağlığı, karşılaştırmalı tıp ve koruyucu hekimlik alanında sahip oldukları güçlü eğitim altyapısı söz konusu hizmetlerin verilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Zoonotik hastalıklarla mücadelede başarı tek sağlık yaklaşımı ile mümkündür. Tek Sağlık Yaklaşımı yerel, ulusal ve evrensel anlamda insanların, hayvanların ve çevrenin tam sağlığa ulaştırılması için farklı disiplinlerin birlikte çalışması ve işbirliğini ifade eder. Ve bu şekliyle Dünya sağlığını korumayı amaçlar. Tek sağlık kavramının ortaya çıkmasına neden olan yaklaşımlar şu başlıklarla ifade edilebilir;

- Nüfus artışı sonucu artan ihtiyaçlar,
- Şehirleşmenin getirdiği sorunlar,
- Hayvansal kaynaklı gıdalara olan ihtiyacın giderek artması ve bunların getirdiği sorunlar,
- Uluslararası ulaşımın kolaylığı,
- Teknoloji ve endüstriyel gelişmenin getirdiği sonuçlar,
- İnsan ve hayvanlarda antimikrobiyal direncin artması ve yaygınlaşması,
- İklim değişiklikleri ve bunun getirdiği olumsuzluklar,
- Ekosistem ve yaban hayata olan insan müdahalesi gibi sorunlar.

Günümüzde tüm dünyada gizli bir salgın olarak yayılan antimikrobiyal direncin; küresel bir halk sağlığı sorunu olduğu, Tıp ve Veteriner otoriteleri tarafından kabul edilmektedir. Bu kapsamda olacak şekilde tüm dünya devletleri, uluslararası insan, hayvan sağlığı ve gıda-tarım kuruluşları, üniversiteler ve toplum yararına çalışan organizasyonlar, sorunun yayılmasını önlemek ve oluşumunu yavaşlatmak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Antibiyotiklere dirençli bakterilerden kaynaklanacak şekilde AB ülkelerinde her yıl en az 33 bin insan ölmektedir. ABD'de ise bu sayının en az 35 bin olduğu bildirilmektedir. "Eğer önlem alınmazsa, antibiyotik dirençli bakterilerden ileri gelen hastalıklardan kaynaklı ölümlerin 2050 yılında 10 milyona ulaşacağı" tahmin edilmektedir.

Antimikrobiyal Direnci önleme noktasında yapılacak çalışmalar da "Tek Sağlık Yaklaşımı" içerisinde ele alınmalı, yürütülecek çalışmalar bir merkezde toplanarak "Koordinasyon" sağlanmalıdır. Sorun, kısa vadeli bir yaklaşımla çözülebilecek nitelikte değildir. Dolayısıyla uzun süreli mücadeleyi hedef alacak bir "Kararlılıkla" çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Günümüzde tüm Dünyayı etkisi altına alan ve uluslararası ölçekte bir Pandemi olarak değerlendirilen Covid-19 ile ilgili mücadele de Tek Sağlık yaklaşımı ile sürdürülmektedir. Bu konuda özveriyle faaliyet gösteren tıp hekimleri ve veteriner hekimler Pandemi ile mücadelede, ilaç ve aşı geliştirme

aşamalarında birlikte çalışma sergilemektedirler. Bu anlamda yürüttükleri çalışmalar takdire şayandır, kendilerini içtenlikle kutluyorum.

Uluslararası ölçekte Tek Sağlık kavramı için Amerikan Tabipler Birliği ve Veteriner Hekimleri Birliği 2007 yılında ortak bir Deklarasyon yayınlamışlardır; konunun önemine binaen ülkemizde de Türk Veteriner Hekimleri Birliği ve Türk Tabipler Birliği arasında 2009 yılında “Tek Dünya-Tek Sağlık” Ortak Deklarasyonu kabul edilmiştir.

Bütün bu düşüncelerle birlikte Tek Sağlık kavramı kapsamında yapılabilecek uygulamalar ve yaklaşımlar ise şu şekilde ifade edilebilir;

- İlgili Bakanlıklar arasında Tek Sağlık yaklaşımına uygun bir sistemin oluşturulması ve birlikteliğin sağlanması
- Özellikle T.C. Sağlık Bakanlığı – T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı bünyesinde güçlü bir “Veteriner Halk Sağlığı” biriminin oluşturulması
- Türkiye Zoonotik Hastalıklar Milli Komitesinin daha etkin hale getirilmesi
- Zoonotik hastalıklara ilişkin Epidemiyolojik çalışmaların artırılması ve entegre bir veri tabanı oluşturulması
- Antimikrobiyal Direnç konusunda Ulusal nitelikte İzleme Sistemlerinin oluşturulması
- Tıp ve Veteriner Fakülteleri ile Araştırma Enstitüleri arasında Tek Sağlık yaklaşımına ilişkin işbirliğinin artırılması
- Enfeksiyon önleme ve kontrol tedbirlerinin politikaları, programları ve uygulanması etkin kılınmalı, kaliteli ilaçların uygun bir şekilde kullanılması ve satışı düzenlenmeli ve teşvik edilmeli, bu konuda bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.
- Konuyla ilgili bilgilendirme çalışmalarının (Kongre, Sempozyum, Çalıştay vs.) Tek Sağlık anlayışına uygun bir şekilde yaygınlaştırılması.

Uluslararası ölçekte 2016 yılından itibaren 3 Kasım olarak kutlanmaya başlanan “**Tek Sağlık**” gününün mesleğimiz, meslektaşlarımız ve ülkemiz için hayırlı olması temennisiyle hepinize saygılar sunuyorum.